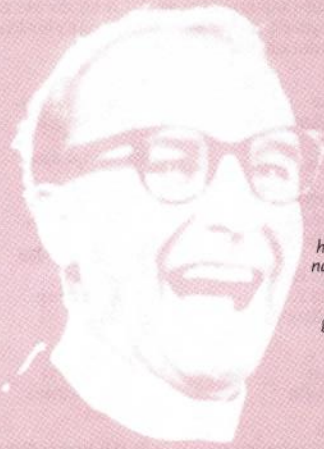

Links: 1. Wim Sonneveld 1917-1974

Rechts: 2. Sonneveld had zich door een lifter naar het VU-ziekenhuis laten rijden, nadat hij in de auto onwel was geworden. Hij zou het ziekenhuis niet meer levend verlaten.

Rechts: 5. Wie heeft er mooier over de Amsterdamse grachten gezongen dan Wim Sonneveld?

Rechts: 3. Het Nederlands Theater Instituut aan de Herengracht bracht een hommage aan Sonneveld, waar zeer velen op af kwamen.

Rechts: 4. Sonnevelds levenspartner en tekstschrijver Friso Wiegersma vertaalde 'Het dorp' in het Nederlands en had daarbij zijn geboorteplaats Deurne in gedachten. Welke Nederlander kent dit lied niet?

ALS HIJ KWAM DAN DACHT JE: 'HA, DAAR IS-IE!'

Cabaretier Wim Sonneveld dertig jaar geleden overleden

DOOR JEFFREY GROENEVELD, PURMEREND

Het overlijden van Wim Sonneveld (afbeelding 1) op 8 maart 1974 bracht een schok in het gehele land teweeg. De 56-jarige Sonneveld was kort daarvoor in het VU-ziekenhuis opgenomen wegens hartklachten; een tweede hartaanval was hem fataal geworden (2). De schrijver Simon Carmiggelt herdacht hem via beide nationale televisiezenders en vele collega's van de *bühne* haalden verslagen hun herinneringen op aan een bijzondere man. Willem Duys besteedde in zijn goed beluisterde zondagochtendprogramma *Muziek Mozaïek* een heel uur lang aandacht aan Sonneveld. De reacties waren dusdanig dat het programma op een langspeelplaat werd uitgebracht,

Op 8 maart was het dertig jaar geleden dat de populaire cabaretier Wim Sonneveld overleed. Nog steeds is zijn werk verkrijgbaar en radio en televisie zenden geregeld liedjes en conferences van hem uit. Tot een postzegel is het niet gekomen, maar een van de tabs in de serie provincievelletjes was gewijd aan deze nog lang niet vergeten artiest.

waarna een *run* op de platenwinkels volgde. Duizenden belangstellenden kwamen naar de begrafenis, waar zich hysterische tafereelen voordeden. Rustiger ging het er aan toe bij de overzichtstentoonstelling in het

Nederlands Theater Instituut in Amsterdam, maar ook hier stroomde het publiek toe (3). Het postuum op single uitgebrachte nummer *Het dorp* stond binnen de kortste keren in de top-10 (4). Iedereen treur-

de om het heengaan van een man wiens leven veel te vroeg 'voorgoed voorbij' was.

SPRINGLEVEND

Dertig jaar later kunnen we vaststellen dat veel van zijn werk de tand des tijds heeft doorstaan. Gevoelige liedjes als *Het dorp* en *Het hondje van Dirkie*, komische nummers als *De koningin van Lombardije* en *Op de step* en *evergreens* zoals *Aan de Amsterdamse grachten* (5) en *Marjolijne* behoren tot de canon van de Nederlandse lichte muziek. Conferences als *De man achter het loket* ('Er is een nieuwe zegel uit van 12 cent, die is petrol kleurig en daar komt hare majesteit zo snoezig op uit') of *De kroketten* ('de notabèlen zijn

AMSTERDAM GROENBURGWAL
Op den achtergrond toren van de ZUIDERKERK. Gebouwd door Hendrick de Keyser (1565-1621). De toren draagt het jaartal 1614.
Naar een foto van de Algemeene Nederlandsche Vereeniging voor Vreemdelingen-verkeer.
SERIE XI, NR. 1

Boven: 6. De GGD Utrecht was niet bepaald blij met de jonge Sonneveld.

Links: 8. De Josephine Baker-imitatie was een van de eerste succesnummers van Wim Sonneveld.

Rechts: 7. Esther de Boer-van Rijk engageerde Sonneveld niet, maar stuurde hem wel een gesigeneerde foto.

Boven: 9. Louis Davids zag wel wat in de jongeman die bij hem wilde komen werken, maar zijn vertrouwen werd beschaamd.

Linksonder: 10. In het Kurhaus in Scheveningen had Louis Davids in de slappe zomermaanden een cabaret. Wim Sonneveld leerde er de grondbeginselen van het vak.

Onder: 11. Liedjes met een hoedje-en-een-stokje, geïnspireerd op het repertoire van Maurice Chevalier, stonden geregeld op het programma.

Onder: 12. Tijdens de oorlog bracht Sonneveld met toestemming van Marten Toonder Tom Poes en Ollie B. Bommel op het toneel.

er weer') blijven leuk, ook al heb je ze nog zo vaak gehoord. Later dit jaar komen van Sonneveld een CD-box en een DVD uit met bekend, maar ook niet eerder uitgebracht materiaal. Een nieuwe generatie kan daarvoor het talent van Sonneveld alsnog bewonderen, maar ook de bestaande liefhebbers kunnen hernieuwd genieten.

ONGESCHIKT

Wim Sonneveld werd op 26 juni 1917 in Utrecht geboren als zoon van Gerrit Sonneveld en Geertruida van den Berg. Zijn moeder stierf toen hij nog maar vijf was, met zijn vader verliet hij contact stroef. Sonneveld senior had graag gezien dat zijn zoon - net als hij - zijn brood zou gaan verdienen in het vak van kruidenier. Maar de jonge Wim had andere plannen. Na een half jaar gewerkt te hebben als kantoorbediende bij de Gemeentelijke Geneeskundige Dienst (6) werd hij ontslagen wegens verregaande ongeschiktheid. Zijn belangstelling lag dan ook totaal ergens anders. Het theater lokte en Sonneveld schreef brieven aan de theatergrootheden van die tijd, zoals de actrice Esther de Boer-van Rijk en de clown Johan Buziau. Hij deed dat in de hoop door een van hen in dienst genomen te worden. De enige reactie die terugkwam was echter

een gesigeneerde foto van Esther de Boer-van Rijk (7).

OPTREDEN

De eerste schreden op het gebied van het amusement zette Sonneveld bij een amateurzanggroep, die *close harmony* op zijn repertoire had staan. Met succes trad de groep op tijdens feesten en partijen. Sonneveld vulde het repertoire aan met imitaties, waaronder een van Josephine Baker, waarvoor hij een rieten rokje aandeed (8), maar na twee jaar zegde hij de zanggroep vaarwel. Samen met Fons Goossens vormde hij een duo dat in 1934 de kans kreeg om zich te bewijzen voor de radiomicrofoon van de KRO. De kritieken waren positief en de lange weg naar de roem was begonnen. De volgende stap werd gezet bij de befaamde cabaretier Louis Davids, waar Sonneveld in eerste instantie als administrateur werd aangenomen (9). Maar hij kreeg in 1936 de kans om op te treden in het programma dat Davids speelde in Amsterdam. Dat verliep zó succesvol dat Sonneveld die zomer werd toegevoegd aan de vaste bezetting van Davids Kurhaus-cabaret (10). De verbintenis met Davids liep echter stuk toen uitkwam dat Sonneveld misbruik maakte van zijn positie als administrateur. Wanneer mensen hem belden om Davids

voor een bepaald bedrag te engageren, kregen ze te horen dat deze het te druk had, maar dat er wel een alternatief voor handen was: een zekere Wim Sonneveld.

Eind jaren dertig vertrok Sonneveld naar Parijs, om daar te proeven van het culturele leven en er op te treden. Al snel maakte hij kennis met de grote artiesten uit die tijd zoals Charles Trenet en Maurice Chevalier (11), zangers die een grote invloed hadden op zijn werk. Toen Frankrijk in oorlog raakte met Duitsland, kreeg hij het advies om terug te gaan naar Nederland. Het land zou hem echter nooit meer loslaten.

VERFIJND

Tijdens de bezetting zette Sonneveld zijn carrière voort. Hij deed mee aan hoorspelen, speelde in cabaretprogramma's en bracht zijn geliefde Franse liedjes ten gehore voor de radio. Van Marten Toonder kreeg hij toestemming om de Tom Poes-strip als kindertoneelvoorstelling te brengen, waarbij Sonneveld zo nu en dan zelf de rol van Ollie B. Bommel speelde (12). Maar het was toch vooral het cabaret, waarmee hij in het theater het publiek dat zo aan afleiding toe was, wist te vermaken. Hij kreeg daarbij de hulp van onder anderen Hella Haasse, die een deel van de

teksten voor haar rekening nam, en Conny Stuart, die net als Sonneveld het Franse lied een warm hart toedroeg, maar ook met komische sketches wel raad wist. Aan de grote massa waren de tamelijk verfiinde programma's van Sonneveld echter niet besteed; dat publiek liet zich aantrekken door namen als Snip & Snap en Lou Bandy. Na de oorlog maakte het Cabaret Wim Sonneveld een tournee langs de geallieerde soldaten die in Duitsland gelegerd waren. Hella Haasse had daarvoor speciaal een Engelstalig programma geschreven. Hiermee werd de kiem gelegd voor latere artistieke uitstapjes die in westelijke richting gingen.

ORGELDRAAIER

Wim Sonneveld maakte met zijn ensemble programma's die telkens weer verrassend en vernieuwend waren. Zo werden de nummers 'op thema' uitgezocht, zodat er een duidelijke rode draad in de voorstelling zat. Behalve succesvol, waren de programma's ook behoorlijk elitair. De gewone man ging niet naar Wim Sonneveld, maar begin jaren vijftig kwam daar verandering in. De concurrentie tussen de verzuilde radio-omroepen was enorm. De KRO had op zaterdagavond het razend populaire amusementsprogramma *Negen heit de klok*

Links: 13. Om de concurrentie af te troeven zond de VARA op zaterdagavond een groots opgezette show uit. Met Sonneveld had de omroep een sterke troefkaart in handen.

Rechts: 14. Als zoon en kleinzoon van een orgeldraaier stond Willem Parel voor de microfoon. Het hele land keek uit naar zijn optredens en leefde met hem mee.

Boven: 15. De oude tv-shows werden begin jaren '90 weer uitgezonden, ook al had de KRO-leiding eerder gezegd dat de programma's niet meer de moeite waard waren. De kijkers stemden echter massaal op de shows af en gaven er een hoge waardering aan.

Links: 16. Het werk van Wim Kan, een van de Grote Drie van de Nederlandse cabaret, klinkt tegenwoordig gedateerd en is nog slechts sporadisch op radio of televisie.

Links: 17. Sonnevelds rol in Cole Porter's 'Silk Stockings' was het hoogtepunt van zijn 'Hollywoodperiode', maar al snel keerde hij het Mekka van de film de rug toe.

Rechts: 18. De Engelse BBC zag wel brood in de talentvolle Nederlandse entertainer Wim Sonneveld, die ook door een komiek als Benny Hill bijzonder gewaardeerd werd.

Onder: 19. Peter 'Pink Panther' Sellers was een van de komieken met wie Sonneveld zijn komische krachten moest meten.

Onder: 20. De Nederlandse versie van 'My Fair Lady' is nog steeds een van de grootste theatersuccessen aller tijden.

en de VARA wilde daar wat tegenover stellen (13). Het werd de *Showboat*, een programma dat met twee grote orkesten, zangers, een conferencier, spelletjes en een feuilleton flink uitpakte. Eli Asser was de schrijver van het feuilleton, maar werd ook nog benaderd om een uitsmijter te schrijven voor het programma. Dat werden uiteindelijk de belevenissen van een Amsterdamse orgeldraaier, *Willem Parel* (14). Sonneveld had deze figuur al eens ten tonele gevoerd in een optreden voor de VARA-microfoon en het publiek had ervan gesmuld. Twee seizoenen zou *Willem Parel* het Nederlandse volk in zijn ban houden. Een nieuw publiek leerde de cabaretier kennen en het sloot hem in zijn hart. Men leefde mee met Willem Parel alsof hij echt bestond en toen Parel en zijn vrouw Lena een kind kregen werd de VARA overstelpt met cadeaus. Uitspraken van de orgeldraaier, zoals 'Niet op reageren, Lena', 'waterverf' en 'malle Eppie' werden gemeengoed. Het succes van Willem Parel benauwde Sonneveld echter en hij stopte toen de serie op het hoogtepunt was. Wel maakte hij nog een speelfilm rond Willem Parel, maar die haalde bij lange na niet het succes van de radioserie. In het theater ging Sonneveld ondertussen driftig door met

zijn ensemble. In een van zijn programma's introduceerde hij een aantal bewerkingen van oude volksliedjes zoals *Catootje* en *Drie schuintamboers*, die later dankzij een tv-programma van de KRO ongekend populair zouden worden (15). Het was wel duidelijk dat Wim Sonneveld op dat moment tot de groten van de cabaretwereld behoorde; de andere twee waren Wim Kan (16) en Toon Hermans. Van die drie beschouwden velen Sonneveld als de meest veelzijdige met een internationale allure.

BUITENLANDSE UITSTAPJES

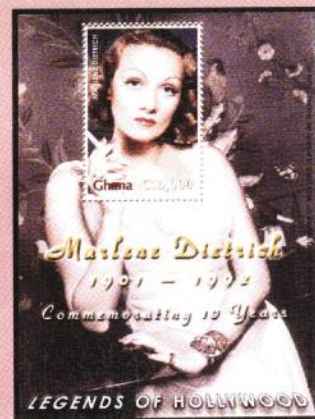
In het midden van de jaren vijftig had Sonneveld het in Nederland wel gezien; hij was toe aan nieuwe uitdagingen. Hoewel de Parelfilm niet bepaald een succes was geweest, leverde het Sonneveld wel Amerikaanse contacten op, die hem uiteindelijk rollen in tv-programma's en in de film *Silk Stockings* opleverden. In de genoemde rolprent, een musical van Cole Porter (17), speelde Sonneveld de belangrijke bijrol van een Russische pianist en figureerde hij naast sterren als Fred Astaire en Cyd Charisse. Uiteindelijk bleek Amerika toch niet datgene te brengen wat Sonneveld had gehoopt en kwam hij terug naar Nederland. Maar al snel daarna was hij bij de Britse BBC

(18) te zien in een aantal televisieprogramma's, waarin hij optrad met bekende komische acteurs. In een van die programma's zat ook de nog jonge Peter Sellers (19). De BBC was zo enthousiast over Sonneveld dat in 1958 zelfs een Wim Sonneveld show werd uitgezonden met Nederlandse artiesten zoals Conny Stuart, Joop Doderer en Johnny Jordaan. Het Britse avontuur had veel langer kunnen duren, want de BBC wilde wel verder met Sonneveld, maar die hield het voor gezien omdat hij dacht in Nederland op artistiek gebied meer te kunnen bereiken. Er kwam weer een nieuw cabaretprogramma, maar de formule werd sleets en het publiek liet het afweten. Het deed Sonneveld besluiten om het ensemble op het heffen en hij ging op zoek naar iets nieuws. Dat werd de musical *My Fair Lady* (20). Nederland had nog nooit zoiets gezien en het was nog maar de vraag of er belangstelling voor deze theatervorm zou zijn. De onderneming kostte een hoop geld en de producenten hadden moeite om dat bij elkaar te krijgen. Sonneveld zou de rol van professor Higgins gaan spelen en bemoeide zich met de productie. Enig zakelijk instinct was hem niet vreemd; hij kreeg bedrijven zoals Elsevier en Philips zo ver om een financiële bij-

drage te leveren in ruil voor speciale lezersvoorstellingen en voor de platenrechten. Na een aarzelende start maakte de musical een triomftocht door het land, alleen al Theater Carré was zes maanden lang uitverkocht (21). In totaal werden 689 voorstellingen gespeeld. Voor de tweede keer had Wim Sonneveld de harten van het Nederlandse volk gestolen.

KWETSEND

Maar dat roem snel kan omslaan in iets anders maakte Sonneveld ook mee. Nadat *My Fair Lady* gestopt was, keerde hij weer terug naar het cabaret. Niet zoals voorheen met een ensemble, maar net als Toon Hermans met een *one-man-show*, zoals dat in die dagen in goed Nederlands heette. Helemaal alleen op het toneel staan durfde Sonneveld echter nog niet en daarom liet hij zich assisteren door Marijke Merkens. Het programma bevatte nummers die klassiek zijn geworden, zoals *Tearoom Tango*, *Nikelen Nelis*, *Margootje* en de krokettenconference. Mede dankzij tekstschrijvers zoals Friso Wiegersma, Simon Carmiggelt, Michel van der Plas en Annie M.G. Schmidt (22) en musici zoals Harry Bannink en Jan Blok werd de show een artistiek, maar vooral ook een commercieel succes. De LP van de voorstel-

Boven, links: 21. Als professor Higgins vierde Sonneveld maandenlang triomfen in een uitverkocht Carré.

Boven, rechts: 22. Schrijven zegt inderdaad meer (zie het machinestempel), maar de uitvoerder kan het nog beter maken, moet Sonneveld soms gedacht hebben. Annie M.G. Schmidt vond echter dat wat ze eenmaal had geschreven niet meer door een ander veranderd mocht worden.

Boven: 23. Sonneveld vreesde om als oud artiest af te gaan voor zijn publiek. Een optreden van de niet meer zo piepjonge Marlene Dietrich kon hij niet aanzien uit vrees voor een debacle. Terwijl zij op het toneel stond tijdens het 'Grand Gala du Disque' las hij een boek.

Boven: 24. Hoewel veel mensen zich kostelijk hadden vermaakt met Frater Venantius, had hij ook veel ergeris opgeroepen. De AVRO en Wim Sonneveld werden overstemt met zeer boze reacties.

Links: 25. Op het Holland Festival zou het werk van de zanger Willem Sonneveld belicht worden. Door zijn vroegtijdige dood is hier niets van terechtgekomen.

ling leverde Sonneveld een gouden plaat op.

Een van de typetjes in het programma was *Frater Venantius*, een zingende frater die gezellige liedjes zong en moppen tape. Deze creatie zou Sonneveld in de problemen brengen. Een van de hoogtepunten van het televisieseizoen was inmiddels het jaarlijkse *Grand Gala du Disque* geworden. Heel het land keek naar deze Nederlandse 'Oscar-uitreiking' voor de beste platenproducties van dat jaar. De gelauwerde artiesten kregen een beeldje van de uitvinder van de fonograaf, Thomas Alva Edison en traden op tijdens een groot gala, waar ook nog vele andere artiesten van naam *acte de presence* gaven. De uitzending van 1963 is berucht en legendarisch geworden, niet in de laatste plaats vanwege de presentatie door Godfried Bomans, die - volgens sommigen aangeschoten - de artiesten aankondigde. Verder wist Marlene Dietrich (23), zoals het een ware diva betaamt, de organisatoren het nodige zweet op het voorhoofd te brengen. En dan was er nog Wim Sonneveld, die als *Frater Venantius* een ware rel veroorzaakte. De frater met zijn Limburgse accent en verbasterde liedjes viel namelijk niet bij iedereen in de smaak. Een deel van katholieke Nederland was gekwetst

door deze in hun ogen potsierlijke figuur, die spotte met hun geloof en met alles wat hen heilig was. Bij de AVRO (24), die het gala had uitzonden, stroomden de boze brieven binnen en Sonneveld zelf ontving meer dan drieduizend brieven, waarvan het merendeel met een weinig verheffende inhoud. Na verloop van tijd verstomde het rumoer echter en kon Sonneveld, die overigens zelf katholiek was, nota bene een gouden plaat in ontvangst nemen voor het singletje waarop de conferentie stond!

FLOP

Na de succesvolle eerste *one-man-show* zouden er nog twee volgen, die Sonneveld evenmin alleen deed. In de tweede show, waarin hij samen optrad met Ina van Faassen, zong hij voor het eerst *Het dorp*. Het was een vrije vertaling van Jean Ferrat's *La Montagne*. De Nederlandse tekst was van Friso Wiegersma, die zijn eigen geboortedorp Deurne voor ogen had gehad bij het schrijven ervan. Samen met Corrie van Gorp en Willem Nijholt deed Sonneveld zijn derde show; die bevatte onder andere het nummer *De stalmeester* ('achter de rodedendrons sodemieteren') en het cynische *Lieveling*, waarin de vilein kant van Sonneveld goed naar voren kwam.

Tussen de twee *one-man-shows* in had Wim Sonneveld gewerkt aan een musical, *De kleine parade*. Hij was verantwoordelijk voor de regie en de muziek. De musical werd redelijk ontvangen, maar het werd niet zo'n hit als de musicals van Annie M.G. Schmidt en Harrie Bannink, ondanks de bijdrage van Leen Jongewaard en Margriet de Groot, die had geschitterd in *My Fair Lady*. De film *Op de Hollandse toer*, die Sonneveld na zijn derde *one-man-show* maakte, werd een regelrechte flop. De critici sabelden de film neer en hoewel zo'n honderdduizend mensen de film kwamen bekijken was dat te weinig om de enorme investering eruit te halen. De genadeloze kritiek kwam hard aan bij Sonneveld.

JAMMER

De laatste jaren van zijn leven twijfelde Sonneveld steeds meer over de weg die hij moest inslaan. Had hij soms de laatste jaren teveel concessies gedaan aan het grote publiek, dat geen gevoel had voor verfijnde humor en lyriek? Moest hij niet weer terug naar waar hij ooit was begonnen? Elke voorstelling werd hij weer gekweld door de vraag of hij het nog wel zou kunnen, terwijl zijn vakmanschap hem op het toneel toch nooit in de steek liet. Hij maakte plannen voor kleinschaligere

optredens met alleen maar liedjes en verbindende teksten. Met het *Holland Festival* waren afspraken gemaakt voor een aantal optredens met liedjes die hij zou zingen als *Willem Sonneveld*, waarmee hij wilde aangeven dat het publiek nu eens een andere Sonneveld te zien zou krijgen (25). Het is er niet meer van gekomen. Magere Hein sloeg genadeloos toe en liet Sonneveld's familie, vrienden en het publiek verbijsterd achter. Op de avond van zijn overlijden kenschetste Simon Carmiggelt hem treffend: 'Als hij kwam, dan dacht je: ha, daar is-ie. En als het doek zakte, dan dacht je wat jammer dat het afgelopen is. Dat laatste formuleert eigenlijk de gevoelens die zowel die toeschouwers als zijn vrienden vandaag hebben: wat jammer dat het afgelopen is.'

Dankbetuiging

Drewes Veenstra ben ik dank verschuldigd voor de frankeerstempels die hij ter beschikking stelde en voor het voor publicatie gereedmaken van enkele stempels uit mijn eigen collectie.

Geraadpleegde bronnen:

Henk van Gelder, *Sonneveld*, 1987.
Wim Ibo, *En nu de moraal...* Geschiedenis van het Nederlandse cabaret, 1936-1981, Alphen aan den Rijn, 1982.
Website: www.geocities.com/vriesdemark/sonneveld.html